93 HARBİ'NDE ŞEHİT OLAN SİVASLI ASKERLER VE SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI

*The Martyr Soldiers Who Died in the The Russo-Turkish War of
(1877-1878) and Their Socio-Economic Situations*

Abdulsamet Koç

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
e-mail: a.samet.koc@hotmail.com
ORCID ID: orcid.org/ 0000-0003-0253-7840

Near East Historical Review

10/2, April - Nisan 2020
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi
Received Date - Geliş Tarihi : 15.02.2020
Accepted Date - Kabul Tarihi : 25.03.2020
Pages - Sayfa : 129-143

: <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.42980>

Citation - Atıf : Abdulsamet Koç, “93 Harbi’nde Şehit Olan Sivaslı Askerler Ve Sosyo-Ekonomik Durumları”, *Near East Historical Review*, 10/2, April 2020, pp. 129-143

93 HARBİ'NDE ŞEHİT OLAN SİVASLI ASKERLER VE SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI

The Martyr Soldiers Who Died in the The Russo-Turkish War of (1877-1878) and Their Socio-Economic Situations

Abdulsamet Koç

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Öz

93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve geniş ölçüde toprak kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Savaş boyunca her iki taraf da çok sayıda asker yitirmiştir. Savaş, Batı (Balkanlar) ve Doğu (Kafkasya) olmak üzere iki cephede gerçekleşmiştir. Savaş yıllarında Osmanlı Devleti'nde 4. Ordu merkezi Erzurum (daha sonra Erzincan) idi. Doğu Cephesi'ne ve 4. Ordu merkezine yakın konumda olan vilayetlerden biri Sivas'tır. Çalışmamızda 52 numaralı Sivas Kadı Sicili (1879-1880 yılları arası) analiz edilerek Sivas'ta ikamet etmiş olan şehitler ve askerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Askerlerin mensup olduğu askerî sınıflar, taşıdıkları rütbelere, mirasları ve vârisler belirlenip askerlerin ve ailelerinin sosyal-ekonomik durumları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Siciller askerlerin ve ailelerinin haklarının muhafazası konusuna da ışık tutacak niteliktedir. İncelediğimiz sicilde 35'i şehit olmak üzere 48 asker tespit edilmiştir. Şehitlerden 27'sinin nerelerde şehit düştükleri de belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 93 Harbi, Sivas, Şehit, Miras

Abstract

The Russo-Turkish War of (1877-1878), also known as the '93 War, resulted in the defeat of the Ottoman Empire and the loss of land to a large extent. During the war, both sides lost many soldiers. The war took place on two fronts, the West (Balkans) and the East (Caucasus). The 4th Army headquarters in the Ottoman Empire during the war years was in Erzurum (later Erzincan). One of the provinces close to the Eastern Front and the 4th Army center is Sivas. In our study, the number 52 Sivas Qadi Registry (between 1879-1880) was analyzed and the martyrs and soldiers residing in Sivas were tried to be determined. The military classes to which the soldiers belong, the ranks they carry, their heritage and heirs are determined and the social-economic conditions of the soldiers and their families are evaluated. The registers also shed light on the protection of the rights of soldiers and their families. In the record we examined, 48 soldiers, 35 of whom were martyrs, were identified. It was also determined where 27 of the martyrs were killed.

Keywords: Russo-Turkish War, Sivas, Martyr, Legacy

Giriş

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında muhtelif sebeplerle tarih boyunca birçok savaş yaşanmıştır. Bunlardan biri 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Rusya, Balkanlarda panslavizm siyasetini başarıya ulaştırmak, İstanbul'u ele geçirmek, Anadolu üzerinden sıcak denizlere inmek, Kafkasya ve İran üzerinden Basra Körfezi'ne ulaşmak ve 1853 Kırım Harbi mağlubiyetinin izlerini silmek istiyordu.¹ Balkanlarda isyan hareketlerini teşvik eden Rusya, Osmanlı Devleti'ni yalnızlaştırmak amacıyla Türklerin Bulgarları katlettiği iddiasında bulunmuştur. Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Karadağ ile muharebeler yaşamış ve başarı sağlamıştır. Bunun üzerine 23 Aralık 1876 tarihinde İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla İstanbul Konferansı toplanmıştır. Aleyhinde ağır kararlar alınan Osmanlı Devleti ne bu konferans kararlarını ne de ilgili devletlerin 1877 tarihinde imzaladığı Londra Protokolü kararlarını tanımıştır. Böylece Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde "Avrupa hukukunu müdafaa etmek" gerekçesiyle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.²

Osmanlı Devleti'nde 1869 yılında yapılan askerî düzenlemeye göre ordu daimî (muvazzaf), redif ve müstahfız olmak üzere üç sınıftan oluşmaktaydı. Askerlik süresi 20 yıl olmakla birlikte 20 yaşında başlamaktaydı. Askerlik zorunlu olsa da muafiyet durumu gözetilmiş, bazı yerlerde kura usulü uygulanmış ve Hristiyanlardan "bedel-i askerî" vergisi alınmıştır. Yedi ordudan oluşan Osmanlı ordusunun birinci ordu merkezi İstanbul, ikinci ordu merkezi Şumnu, üçüncü ordu merkezi Manastır, dördüncü ordu merkezi Erzincan, beşinci ordu merkezi Şam, altıncı ordu merkezi Bağdat ve yedinci ordu merkezi San'a (Yemen) idi. Dördüncü ordu; Ferik Hüseyin Hami Paşa komutasında Kars Kolordusu, Kurt İsmail Paşa komutasında Beyazıt Tümeni, Ferik Hüseyin Sabri Paşa komutasında Ardahan Tümeni, Müşir Derviş Paşa komutasında Batum Tümeni ile bunlara bağlı topçu birlikleri ve kale topçu birliklerinden oluşmaktaydı.³

Dördüncü ordunun merkezi 1879 yılı askerî düzenlemesiyle Erzurum'dan Erzincan'a kaydırılmıştır. 24 piyade taburu, 4 süvari alayı, 1 topçu alayı ve 12 kaleler topçu bölüğünden oluşan dördüncü ordu 28.596 askere sahipti. Düzenleme ile birlikte her nizamiye fırkasına 1 nişancı taburu eklenmiş, her ordu dairesinde 2 de müstahfız fırkası oluşturulmuştur. Piyade taburları artık 8'er değil 4'er bölükten, alaylar ise 4'er taburdan oluşturulmuştur. Rediflerin her tabur dairesinde biri "mukaddem" diğeri "tâlî" olmak üzere iki redif taburu teşkiline devam edilmiştir.⁴

1. 93 Harbi ve Doğu (Kafkasya) Cephesi

Osmanlı ordusunun Doğu Cephesi'ndeki mevcudiyeti 59.860 nefer, 86 top, 15 batarya, 16 süvari bölüğü, 1 süvari alayı, 86 piyade taburu kadardı. Buna karşılık Rus ordusunun Doğu Cephesi'ndeki askeri mevcudiyeti 65.000 nefer, 188 top, 21 süvari alayı, 63 piyade taburu kadardı.⁵ Bir diğer kaynağa göre Doğu Cephesi'nde Osmanlı 55.000, Rusya 120.000 kişilik orduya sahipti.⁶ Doğu Cephesi komutanı Ahmet Muhtar Paşa idi.

¹ Nükhet Kalender Eltut, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları", 38. ICANAS, Ankara 10-15 Eylül 2007, ss. 119-124.

² Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994, s. 498.

³ Hakkı Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Kafkas Cephesi'nde Tarafların Askeri Kuvvetleri", *Turkish Studies*, Vol. 12/26, Ankara, ss. 286-293.

⁴ Uğur Ünal, "XIX. Yüzyıl Sonlarında (1870-1900) Sivas Vilayetinde Askerî Yapı", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu* (21-25 Mayıs 2007), Cilt 1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, s. 560, 564.

⁵ H. Yapıcı, *a.g.m.*, s. 293, 296.

⁶ M. Aydın, *a.g.m.*, s. 498.

Tuna Cephesi'nde Osman Paşa'nın şanlı Plevne müdafaası yeterli olmamış, Osmanlı ordusu mağlubiyete uğramış ve Ruslar Edirne'ye girmişlerdi. Doğu Cephesi'nde ise 17 Mayıs 1877 tarihinde Ardahan'ı ele geçiren Ruslar, Kars'ı kuşatıp kaleyi vurmaya başladılar. Osmanlı ordusu 25 Haziran'da Ziyin'de taarruz eden Rus kuvvetlerini püskürtmeyi başardı ve onları geri çekilmek zorunda bıraktı. Böylece 1 Temmuz'da Ahmet Muhtar Paşa Kars'a girmiş, Gazilik unvanı ve Müşirlik payesi almıştır. Ancak Ruslar 14 Ekim'de Aladağ'ı kuşatmayı başardılar. Savunma durumundaki Osmanlı ordusu Erzurum'a kadar çekilmek zorunda kaldı. 9 Kasım'da Ruslar Aziziye tabyasını ele geçirirler de Nine Hatun ve halkın karşı koyuşuyla buradan çıkarıldılar. 19 Kasım 1877 tarihinde Rus ordusu Kars'ı zapt etti. Osmanlı ordusundan 5 paşa, 800 subay, 17.000 er ve 300 top düşman eline geçti.⁷ 93 Harbi'nde Niğbolu'da 6.000, Yukarı Dubnik'te 6.500, Teliş'te 3.006, Plevne'de 43.328, Şıpka'da 32.000, Ardahan'da 1.000, Alacadağ'da 7.150, Kars'ta ise 17.000 Osmanlı askeri esir düşmüştür. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kars'taki esir sayısını 24.000 olarak belirtmiştir. Rusya genelkurmay raporuna göre esir düşen toplam Osmanlı askeri sayısı 141.708'dir.⁸

93 Harbi'nde her iki taraf da şiddetli soğuk hava ve hastalıklar sebebiyle büyük kayıplar vermiştir. Rus telgraf belgelerine göre 1878 yılının Ocak ayında Erzurum civarında 3 tabur Türk askerinden 300 kadarı kaleye kolları donmuş halde dönmüş ve geri kalan askerler tipiye yakalanarak ölmüştür. 25 Ocak 1878 tarihi itibarıyla Erzurum'da 5.000 Rus askeri tifo hastalığına yakalanmış, Şubat ayında tifodan 3 Rus general ölmüştür.⁹

Nihayetinde Osmanlı Devleti 93 Harbi'nden mağlup ayrılmış, çok sayıda asker ve geniş ölçekte toprak kaybı yaşamıştır. 31 Ocak 1878'de Edirne Mütarekesi imzalanmış ve 3 Mart 1878'de şartları Osmanlı Devleti aleyhine oldukça sert olan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ortaya konmuştur. Ancak Osmanlı Devleti bu kararları tanımamıştır. Öte yandan Avrupa devletleri de Rusya'nın elinin güçlenmesinden endişe ederek 13 Temmuz 1878'de Ayastefanos kararlarının düzenlenmesine ve Berlin Antlaşması'nın hazırlanmasına ön ayak olmuştur. Berlin Antlaşması da Osmanlı aleyhinde ağır kararlar içerse de imza edilmiştir. Buna göre; Kars, Ardahan ve Batum'a Ruslar sahip olmuş, Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsız olmuş, üç bölgeye ayrılan Bulgaristan özerk bir yapı kazanmış (Makedonya hariç), Osmanlı Devleti'ne 802 milyon 500 Frank savaş tazminatı yüklenmiştir. Böylece Ayastefanos kararlarına kıyasla Osmanlı Devleti, Makedonya (Selanik, Manastır, Kosova illeri ile Köstendil ve Serfice Sancakları) ve Edirne'nin bir kısmının kendisinde kalmasını sağlamış, Doğu Beyazıt ve Eleşkirt'i elinde tutabilmiştir. Ayrıca Bulgarlar Ege Denizi'nden uzak tutulmuştur. Ancak Bosna-Hersek'te ve İngilizlere bırakılan Kıbrıs'ta Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir. Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'yla 287.510 km² toprak kaybetmiştir.¹⁰

2. 93 Harbi Yıllarında Sivas

Sivas şehri adını "Augustus Şehri" anlamına gelen "Sebast" kelimesinden almıştır. Anadolu Selçukluları döneminde şehre "Sivas" denilmeye başlanmıştır.¹¹ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile vilayet statüsü kazanan Sivas, merkez sancak Sivas olmak üzere Tokat, Amasya

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, ss. 52-57.

⁸ Tuncay Ögün, "İstanbul Basınında 93 Harbi Türk Savaş Esirleri", *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu*, 14-15 Mart 2017, Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 31. (Rus telgraf belgelerinde 7 Kasım 1877 tarihinde Kars'ta yapılan saldırı sonucunda Rusların 10.000 Türk askerini esir aldığı, 300 top ve çok sayıda mühimmat ele geçirdiği, Rus tarafında ise ölü ve yaralı sayısının yaklaşık 2.500 kişi olduğu yazılmıştır. Yıldırım Okatan, *Rus Telgraf Belgelerine Göre 93 Harbi Kafkas Cephesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane Ocak 2019, s. 54.)

⁹ Y. Okatan, *a.g.t.*, s. 56, 65.

¹⁰ N. Eltut Kalender, *a.g.m.*, ss. 127-128.

¹¹ Ömer Demirel, "Sivas", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara 2009, s. 278. (Pontus krallarından Polemon'un karısı Pythodoris, Roma kralı Augustus'a bağlılık göstergesi şehre "Sebasteia" adını verir. Sebast kelimesi eski Yunan dilinde "Augustus şehri" anlamına gelmektedir.)

ve Şarkî Karahisar sancaklarını kapsamaktaydı.¹² Sivas Sancağı; Sivas, Koçgiri (Zara), Divriği, Darende, Aziziye, Gürün, Tonus (Şarkışla) ve Hafik (Koçhisar) kazalarını ihtiva etmekteydi. Daha sonra Bünyanül hamid ve Yıldızeli kazaları da sancağa dâhil edildi. Tokat Sancağı, Tokat ve Niksar kazaları ile önceden Amasya Sancağı'na bağlı olan Zile ve Erbaa kazalarından oluşmaktaydı.¹³

Sivas nüfusu hakkında araştırmamıza konu olan dönem ile ilgili verilen rakamlar değişiklik göstermektedir. 1827 ve 1831 yılları sayımlarına göre şehrin nüfusunun 20.000 civarında olduğu hesaplanır.¹⁴ Seyyahlardan Fontainer (1826) 40.000, F. De Beaujour (1829) 6.000-8.000, Bore (1838) 50.000, Dally (1844) 15.000-16.000, Ubucini (1855) 50.000 ve Cuinet (1892) 43.000 nüfus belirtmişlerdir.¹⁵ 1304 H. (1887) Sivas vilayet salnamesinde nüfus, 726.035'i Müslüman, 152.230'u Gayrimüslim olmak üzere toplam 878.265 olarak verilmiştir. Sivas Sancağı nüfusu ise 373.233'dür. Cuinet Sivas Sancağı nüfusunu 547.015, vilayet nüfusunu 1.086.455 olarak belirtmiştir. Bunun 839.514'ü Müslüman, 170.433'ü Ermeni, 76.068'i Rum, 400'ü Yahudi olarak gösterilmiştir. Sivas Sancağı merkez kazası nüfusu ise 111.719'dur.

19. yüzyıl sonlarında 83.700 km² yüzölçümüne sahip Sivas'ta¹⁶ başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. 153 meslek grubundan %21'i (32'si) yiyecek-içecek, %15'i (23'ü) dokuma-deri, %13'ü hizmet üretimi (arabacı, berber, camcı vd.) işindeydi. Ayrıca askeri ihtiyaçlar için de kurulmuş olan un fabrikası, deri ıslahhanesi gibi sanayi kuruluşları da mevcuttu.¹⁷

1870'li yıllarda Sivas Vilayeti'nde nizamiye askerleri Sivas, Tokat, Darende, Aziziye ve Karahisar-ı Şarkî'de, redif askerleri ise Sivas, Zile, Tokat ve Amasya'da bulunmaktaydı. 1871 yılında Karahisar-ı Şarkî redif merkezi olarak belirlendi. 1876 yılında Dördüncü Orduya bağlı olup 5 taburdan oluşan Redif 2. Alayı Sivas Vilayeti'nde idi. Ayrıca Dördüncü Ordunun Erzurum Redif Alayına bağlı Karahisar-ı Şarkî taburu da vardı. Aynı tarihte Sivas Sancağı'na bağlı Emlak, Gedikçiler, Sarıoğlan nahiyeleri ile Amasya Sancağı'na bağlı Osmancık ve Hacı Hamza nahiyeleri redif neferleri 2. Orduya; Sivas Sancağı'nda bulunan Gürün, Divriği ve Darende kazaları redif neferleri 4. Ordunun Malatya'da bulunan redif taburuna mensuplardı.

1876 yılında Sivas vilayet merkezindeki redif ve nizamiye askerlerinin komuta kademesinde 1 ferik (tümgeneral), 1 miralay (albay), 1 kâimmakâm (yarbay), 3 binbaşı, 1 alay emini, 3 kolağası, 2 alay kâtibi, 2 alay imamı, 1 sancaktar, 6 yüzbaşı, 6 yüzbaşı vekili, 6 mülâzım-ı evvel (üstegmen), 6 mülâzım-ı sâni (teğmen), 6 mülâzım-ı evvel vekili, 6 mülâzım-ı sâni vekili olmak üzere toplam 51 kişi mevcuttu. Bunların 8'i mektepli 43'ü alaylı olup, ferik rütbesindeki kişi Ömer Şevki Paşa idi. Nefer sayısı ise rütbelilerin 3-4 katı kadardı. Ayrıca vilayette toplam 330 süvari, 238 piyade zaptiye askeri mevcuttu. Sivas Sancağı'ndaki zaptiye askerlerinin sayısı ise 162 süvari, 117 piyade olmak üzere 279 idi.

1876 yılında Sivas Vilayeti'nde ödenen toplam "bedel-i askerî" miktarı 1.765.613 Kuruş'tur. 446.388 nüfuslu vilayette yaklaşık 1.060 kişi bedelli askerlikten yararlanabiliyordu.

¹² Adnan Mahiroğulları, "XIX. Yüzyılın Ortalarından Birinci Dünya Savaşına Kadar Sivas'ın Sosyo Ekonomik Yapısı", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 27, 2003, ss. 50-51.

¹³ U.Ünal, *a.g.m.*, ss. 561-562.

¹⁴ A. Mahiroğulları, *a.g.m.*, ss. 51-52.

¹⁵ Ö. Demirel, *a.g.m.*, s. 280.

¹⁶ Nurettin Birol, "XIX. Yüzyıl Sonlarında Sivas Vilayetinde Azınlık ve Yabancı Eğitim-Öğretim Kurumları ve Faaliyetleri", *Turkish Studies*, Vol. 3/4, Summer 2008, ss. 243-244. (A. Mahiroğulları, 12.335 muhacir ile birlikte 1890 yılı Sivas merkez sancağı nüfusunu 240.870 olarak ifade etmiştir. Köy ve nahiyeler ile birlikte Sivas merkez kazanın nüfusu 87.615, şehir merkezi nüfusu 43.112'dir. A. Mahiroğulları, *a.g.m.*, ss. 51-53.)

¹⁷ A. Mahiroğulları, *a.g.m.*, ss. 58-60, s.71.

Yarısının erkek nüfus olduğu düşünülürse 20 kişiden ancak 1 kişi bedeli ödeyebilmekteydi. Ayrıca bunların çoğunun Gayrimüslim olduğu söylenebilir.¹⁸

Diğer yandan 93 Harbi yıllarında Sivas ve çevresinden Erzurum ve çevresine askeri sevk yapılmıştır. 1294 H. (1877/1878) tarihli bir belgeye göre Sivas'tan toplam 2587 asker sevk edilmiştir. Bunların 350'si zaptiye, diğerleri muavenedir. Bölgeye sevk edilen toplam asker sayısı ise 3108'i zaptiye olmak üzere 11.827'dir.¹⁹

3. Sivashlı Şehitler ve Sosyo-Ekonomik Durumları

1296 H. (1879/1880) tarihli Sivas şer'iyecileri 93 Harbi'nde Sivashlı askerler ile ilgili bilgiler vermektedir. Askerlerin şehit oldukları ya da esir düştükleri yerler, geride bıraktığı mal varlıkları ve vârisleri hakkında bilgiler şer'iyecilerinden tespit edilip görülen davalar analiz edilmiş ve aşağıda her bir asker için bütünlük oluşturularak verilmeye çalışılmıştır.

Aslen İstanbullu olan Mustafa Bey, 4. Ordu-yı Hümâyün Süvari 3. Alayı kaimmakamı (yarbay) idi. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında 6. Ordu-yı Hümâyün Süvari 1. Alayı miralaylığına terfi ettirilmişti. Savaş esnasında esir düşen miralay Mustafa Bey, esaret altında vefat etmiştir. Miralay Mustafa Bey'in varisi ise Sivashlı Rukiye, annesi Şefika ve İstanbul'da bulunan büyük oğlu Mehmet Şevki Bey'dir. Miralay Mustafa Bey'e ait mirasın 24'te 3'ü Sivas'taki Sarı Şeyh Mahallesi'nde ikamet eden eşi Rukiye Hanım'a kalmıştır. 24'te 4'ü annesine ve 24'te 17'si ise İstanbul'da ikamet eden oğluna intikal etmiştir.²⁰ Mustafa Bey'in miras bıraktığı eşyalar değerleri ile birlikte şunlardır:

Biri küçük 4 adet döşek (720 Kuruş)	2 adet işlik ve 1 adet yelek (90 Kuruş)
Yorgan (100 Kuruş)	Sandık hurç (150 Kuruş)
Seccade (60 Kuruş)	Meşin sofa (5 Kuruş)
Yastık (30 Kuruş)	1 sini, 2 tencere ve 8 sahan (550 Kuruş)
Acemkârî orta halı (2000 Kuruş)	Yazu (?) takımı (10 Kuruş)
4 adet sandalye (200 Kuruş)	2 sürahi, 5 bardak ve 1 tepsi (100 Kuruş)
Perde, şilte ve 8 adet yastık (150 Kuruş)	Leğen ve ibrik (100 Kuruş)
1 adet kılıç (50 Kuruş)	Frenkkârî eğer (150 Kuruş)
El çantası (30 Kuruş)	Karyola (100 Kuruş)
Birer adet tabak, kâse ve su kufası (15 Kuruş)	2 adet palto (520 Kuruş)
2 adet setri (350 Kuruş)	3 adet kıblegâh (100 Kuruş)
Nargile (30 Kuruş)	Tahta sandık (10 Kuruş)
2 adet tahta karyola ve 4 adet palto (200 Kuruş)	Gaz lambası (15 Kuruş)

Ayrıca listede yazılı olan muhtelif eserler dikkat çekmektedir. Bunlar; "Delail-i Şerîf" (110 Kuruş), "İlm-i Hesab", "Divanî-i Bâkî", "Kur'a Kanunnamesi", "Mürşid-i Münhel", "Risale-i Taam" (20 Kuruş), "Eşkâfîn-i Hariciyye", "İclâlî Münşe'at", "Ahd-i Misâk" (10 Kuruş), evrak-ı perişane (?) (5 Kuruş), "Asâkir-i Şâhâne Dair Kanûn ve Nizamnâme Risalesi" (55 Kuruş) ve 15 Kuruş değerinde bir adet defterdir.

Rukiye Hanım'a düşen 800 Kuruş 20 Paralık mihri çıkarıldıktan sonra elde edilen toplam mülk değeri 5246 Kuruş 20 Para olarak yazılmıştır. Bundan 655 Kuruş 32 Para 1 Akçe Rukiye Hanım'a, 874 Kuruş 16 Para 2 Akçe Şefika Hanım'a, 3716 Kuruş 11 Para Mehmet Şevki Bey'e pay verilmiştir. Mehmet Şevki Bey'in payı vasisi olarak belirlenen Şefika Hanım'a teslim edilmiştir.²¹

¹⁸ U. Ünal, *a.g.m.*, ss. 563-571.

¹⁹ Y.MTV., Dosya no: 1, Gömlek no: 8, 1294 Ş 28.

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Meşihat (MŞH), *Sivas Şer'iyecileri (SŞS)*, No:52, 1296, s. 44.

²¹ SŞS, No: 52, s. 79.

Bundan yaklaşık üç ay sonra şehit Mustafa Bey'in annesinin ve karısı Rukiye Hanım'ın kendilerine vekil olarak 4. Ordu-yı Hümâyün Süvari 3. Alayının 1. Binbaşısı El-Hâc Üzeyr Bey'i tayin ettikleri bir dava görülmüştür. Bu davadan Mustafa Bey'in oğlu Mehmet Şevki Bey'in, boşandığı karısı Hüsna Hanım'dan olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Mustafa Bey'in Derâliye'de Hoca Paşa Mahallesi sakini olduğu anlaşılmıştır.²²

4. Ordu-yı Hümâyün Seyyar Topçu Alayı 3. Taburunun Sol Kolağası Hacı Kadir Ağa Kars'ta şehit olmuştur. Sivas'ın Sarı Şeyh Mahallesi'nde ikamet eden karısı Hoca Ayşe vârislerden biri olarak kaydedilmiştir. Hacı Kadir Ağa'nın, ölümünden beş yıl önce (1291 H./1875 M.) eşiyle birlikte hacca gittiği ve burada ihtiyaçları için eşinden 200 adet 20'lik gazi altını borç aldığı tespit edilmiştir. Ölümünden sonra bu borcun Hacı Kadir Ağa'nın mirasından karşılanmasına (mirasın 4'te 3'ü) ve kalanının beytül-mala devrine karar verilmiştir.²³

Erzurum Vilayeti Oltu Kazası Bennak Karyesi'nden İsmail Ağa, 4. Ordu-yı Hümâyün 2. Redif Alayının 2. Taburunun Binbaşısıyken Erzurum'da şehit olmuştu. Karısı Fatma Hanım Sivas'ın Ağca Mahallesi'nde ikamet etmiş ve aynı mahallede zaptiye yüzbaşılardan Ömer Ağa ile evlenmişti. İsmail Ağa'nın Fatma Hanım'dan doğma Mehmet Azmi adında oğlu vardı. İsmail Ağa'nın varisi durumunda olan Mehmet Azmi Efendi'nin vasisi Eytam Müdürü Ali Efendi idi. İsmail Ağa'nın önceden aldığı 3609 Kuruş değerinde bir hilâlî saat ile birlikte mirasından toplam 13.639 Kuruş Mehmet Azmi Efendi'ye intikal etmiştir. Fatma Hanım, oğlu Mehmet Azmi için ayrıca nafaka talebinde bulunmuş, görülen dava sonucunda zaruri ihtiyaçlarına mebnî Mehmet Azmi'ye aylık 150 Kuruş tahsis edilmiştir.²⁴ Miras listesinde toplam 19.485 Kuruş değerinde eşya yazılmıştır. Listenin gider kısmında Fatma Hanım'a 1.500 Kuruş verildiği de belirlenmiştir. Eşyalardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:²⁵

Döşek, yorgan, yastık (500 Kuruş)	Saat (300 Kuruş)
2 adet kilim (1100 Kuruş)	Köhne birçok takım (200 Kuruş)
7 adet yastık (140 Kuruş)	Şamdan (100 Kuruş)
Sim kaplı yıldızlı tabanca(?) (1600 Kuruş)	Kazan (250 Kuruş)
Mushaf-ı Şerif (100 Kuruş)	Halı (100 Kuruş)
Eczâlı ... (500 Kuruş)	Altı patlar tabanca (300 Kuruş)
5'er adet sahan ve tabak ile 1 adet tepsi (200 Kuruş)	Çocuk kılıcı (50 Kuruş)

Sivas'ta Bab-ı Kayseriyye Mahallesi sakinlerinden Süvari 2. Alayının 5. Ordusu Alay Kâtibi Vanlızâde Ömer Efendi esaret altında vefat etmiştir. Vanlızâde Ömer Efendi'nin Rahime adında karısı ve Zülfü adında bir kızı olduğu tespit edilmiştir. Rahime Hanım mahkemede ihtiyaçlarını dile getirmiş ve mahkemece alınan kararla kızına aylık 50 Kuruş nafaka bağlanmıştır. Bu nafakanın Rahime Hanım tarafından kullanılmasına izin verilmemesi de alınan kararlar arasındadır.²⁶

Sivas Sancağı'nın Darende Kasabası ahalisinden Mustafa Bey, 3. Ordu-yı Hümâyün Redif 5. Alayının Tabur Sağ Kolağası'ydı. Mustafa Bey'in tek vârisi kardeşi Hacı Süleyman Bey'dir. Mustafa Bey'in İstanbul'da iken "eceliyle" öldüğü öğrenilmiş ve kardeşi Hacı Süleyman Bey biraderzâdesi Mehmed Said Efendi'yi miras için vekil tayin etmiştir. Mehmed Said Efendi Hassa Ordu-yı Hümâyunu 1. Alayının 3. Taburunun 4. Bölüğü Mülazım-ı Sânisî idi. Miras; Hacı Mahallesi'nde üç tarafı bahçeli, dört tarafı yollarla çevrili, bir tarafında nehir akan ve içerisinde dört odalı ahşap ev olan Derviş Bey Bahçesi'dir. Ayrıca iki tarafı dağ veya tepeyle çevrili, bir

²² ŞŞS, No: 52, s. 77.

²³ ŞŞS, No: 52, s. 48.

²⁴ ŞŞS, No: 52, ss. 84-85.

²⁵ ŞŞS, No: 52, s. 52.

²⁶ ŞŞS, No: 52, s. 77. (Sicillerdeki başka bir davada Vanlızâde Ömer Efendi'nin Sırma adında Müslüman bir "cariye-i mahlûka"sı ve Mehmet Celil adında bir oğlu olduğundan bahsedilmiştir. ŞŞS, No: 52, s. 197.)

tarafında bahçe olan ve dört tarafı yol ile sınırlı sumaklıktan bahsedilmiştir. Üç hisseli mülkün iki hissesine sahip olan Hacı Süleyman Bey'in ve kalan bir hissesine sahip olan Mehmed Said Efendi'nin, hisselerini 52 Lira-yı Osmanî karşılığında Naime Hatun adında birine satmışlardır.²⁷

Sivas Sancağı'nın Hafik Kazası'na bağlı Bahtkemene Karyesi'nden Mustafa Bey, Asâkir-i Müstahfızanın 1. Sivas Taburu neferlerindendi. Mustafa Bey "eceliyle" vefat ettikten 23 ay sonra (Zilhicce 1296 H.) görülen veraset davasına göre 16 hisseden oluşan mirastan 2 hisse boşandığı karısı Mevlüde Hanım'a, 7'er hisse oğulları Hamza ve Mehmed'e kalmıştır. Ayrıca merhuma 32 Kuruş borçlu olan Ebubekir Ağa adında bir zatın, borcu merhumun oğullarının vasisi olan Osman Ağa'ya ödemesine ve Osman Ağa'nın oğullara 28 Kuruş olarak tahsis etmesine karar verilmiştir.²⁸

Asâkir-i Hazret-i Şahanenin Piyade 3. Alayının 1. Taburunun 2. Bölüğü'nden olan Salih Bey, Kars'a bağlı Beşhat (?) Kazası'nın Bayburt Karyesi ahalisindendi. Salih Bey, Kars Muharebesi'nde şehit olmuştu. Salih Bey'in karısı Emine ve kızı Esma Sivas'ın Gedikcik Nahiyesi Çay Şeyhi (?) Karyesi'nde ikamet etmekteydiler. Salih Bey'in ölümünden iki sene sonra (1297 H./1879-1880 M.) onun kardeşi olduğunu iddia eden Hüseyin adında bir zat, Salih Bey'in Ahmet Ağa namıyla bilinen birinden 32 Kuruş alacağı olduğunu öne sürerek dava açmıştır. Emine ve Esma da Hüseyin gibi vâris konumunda olduğundan Hüseyin'in Ahmet Ağa'dan alacağı pay 12 Kuruş idi. Şahitlerin iddiayı tasdik etmesi sonucunda Ahmet Ağa'nın adı geçen meblağı Hüseyin'e ödemesine karar verilmiştir.²⁹

Mollaoğlu Mustafa, 4. Ordu-yı Hümâyün 4. Alayının 4. Bölüğünün 2. Neferidir. Ordu civarında "eceliyle" vefat ettiği anlaşılan Mollaoğlu Mustafa'nın, karısı Zeynep, annesi Fatıma, babası Ebubekir Ağa, oğlu Seyyid Mehmet ve kızı Arife Sivas'ın Kayalı Mahallesi'nde ikamet etmekteydiler. Mollaoğlu Mustafa'nın mirası 72 hisse olup 9 hisse karısına, 12'şerden 24 hisse annesi ve babasına, 26 hisse oğluna ve 13 hisse kızına pay edilmiştir. Aynı mahalle sakinlerinden Kasapoğlu Ahmet Ağa'nın merhuma 72 Kuruş borcu olduğu öğrenilince bu borcun da yukarıda bahsedilen hissedarlarına ödenmesine karar verilmiştir.³⁰

Sivas'ın Bahtiyar Bostanı Mahallesi sakinlerinden Süleyman Ağa, Asâkir-i Redif-i Hazret-i Şahanenin Zile Taburunun Kolağasıydı. Ervihan'da (?) şehit olan Süleyman Ağa'nın vârisleri; karısı Ayşe, kızı Şakire, erkek kardeşleri Osman, Hasan, Mehmet ve kız kardeşi Mevlidiye'dir. Süleyman Ağa'nın mirası müzayedede satılıp geliri varisler arasında pay edilmiştir. Değerleri ile birlikte miras listesinde yazılan eşyalar şunlardır:³¹

5 adet sandalye (36 Kuruş)
2 adet sofra tahtası (10 Kuruş)
2 adet yufka tahtası (13 Kuruş 20 Para)
Sac ve sac ayağı (8 Kuruş 20 Para)
Küçük pembe yastık (8 Kuruş)
Eski bir toprak kap (21 Kuruş)
Sepet (3 Kuruş 30 Para)
Çaydanlık ve 2 adet bardak (7 Kuruş)
Borusu ile birlikte soba (13 Kuruş)
Sivaskârî yüzlü döşek (90 Kuruş)

Eski bir minder (20 Kuruş)
Yorgan (43 Kuruş 20 Para)
Çift yüzlü döşek (160 Kuruş)
Eski bir çuka/çuha (15 Kuruş)
2 adet eski çul parçası (2 Kuruş)
Kullanılmış kilim (99 Kuruş)
Destar (19 Kuruş)
Kahve kutusu (7 Kuruş)
Eski bir hurç (5 Kuruş)

²⁷ ŞŞS, No: 52, s. 139. (Mustafa Bey'in ve Hacı Süleyman Bey'in babaları Derviş Osman olarak tespit edilmiştir. Naime Hatun'un babasının adının Ali olduğu ve annesi Emine'nin mülk için vekil tayin edildiği anlaşılmıştır.)

²⁸ ŞŞS, No: 52, s. 145.

²⁹ ŞŞS, No: 52, ss. 153-154.

³⁰ ŞŞS, No: 52, s. 172.

³¹ ŞŞS, No: 52, s. 183.

İstanbul'da Kalenderhane Mahallesi sakinlerinden Mehmet Ali Efendi, 4. Ordu-yı Hümâyûn Piyade 4. Alayının 2. Taburunun Binbaşısıdır. Babası Abbas Ağa, annesi Fatma Hatun'dur. Mehmet Ali Efendi ve annesi, Kasımpaşa'da Bâbüssaâde Ağası Davud Ağa Vakfı'ndan 32 numaralı ev arsasının ve Boyacı Sokağı'nda 8 numaralı evin hissedarlarıdır. Mehmet Ali Efendi, kendi hissesinin satılması ve elde edilecek gelirin kendisine gönderilmesi için annesine vekâlet vermek istemiş ve Fatma Hatun vekil tayin edilmiştir. Mehmet Ali Efendi askerlik görevini Sivas'ta yaptığından dolayı İstanbul'daki mülkü için vekâleti annesine vermiştir.³²

Sivas'ın Şah Hüseyin Mahallesi sakinlerinden Şatır Ağazâde Mustafa Hulusi Efendi, Anadolu Ordu-yı Hümâyûnu Kars Kalesi'nde Topçu Binbaşısı idi. Mustafa Hulusi Efendi, Rusya'nın Tevriz Kasabası'nda esir düşüp şehit olmuştur. Geriye bıraktığı 72 hisselik mirası 9 hisse karısı Fatma Hanım'a, 14'er hisse olarak toplam 42 hisse Hacı İsmail, Mehmet Vehbi ve Ahmet Safvet adlarında üç oğluna, 7'şer hisse olarak toplam 21 hisse Ayşe, Hüsna ve Fatma adlarında üç kızına pay edilmiştir.³³

Erzurum'da görev yapan Musa Paşa, 4. Kolordu-yı Hümâyûnu 2. Fırka Kumandanıydı. Musa Paşa, Sivas'ın Yıldızeli Kazası'na bağlı Casur Karyesi'ndeki 13 kıt'a tarlalarını satışı çıkarmak için aynı kazanın Hergele Karyesi ahalisinden Çoban Mustafa'yı vekil tayin etmiştir. Aynı ordunun Süvari 22. Alayının Alay Kâtibi Ahmet Efendi ve alayın 2. Bölük Yüzbaşısı Mehmet Efendi vekâlet davasında şahitlik etmişlerdir.³⁴

Sivas'ın Abdülvehhab Gazi Mahallesi sakinlerinden Yörükoğlu İbrahim Çavuş Asâkir-i Redif Topçu 1. Alayının 1. Bölüğü Çavuşu idi. 1294 H. senesinde Nesde Herdemvezvi (?) Muharebesi'nde şehit olmuştu. Vârisleri; karısı Adile Hatun, babası Mehmet ve oğlu Abdülkadir'dir. Adile Hatun'un babası Mustafa Efendi kızının vekili olduğunu iddia etmişti. İbrahim Çavuş'un Kasap oğlu Ahmet Ağa'dan 30 Kuruş alacağı vardı. Bu meblağ 3 Kuruş 30 Para Adile Hatun'a, 5 Kuruş babası Mehmet ve 21 Kuruş 10 Para Abdülkadir'e taksim edilmişti. Ahmet Ağa borcunu kabul ederek Adile, Mehmet ve Abdülkadir'in alacaklı olduğunu onaylamıştır. Ancak Mustafa Efendi'nin vekillik iddialarını inkâr etmiştir. Şahitlerin ifadelerine dayanarak Adile Hatun'un vekili olduğu kabul gören Mustafa Efendi'ye ödeme yapılması Ahmet Ağa'ya tembih edilmiştir.³⁵

Asâkir-i Redif-i Hazret-i Şahane 3. Taburunun 8. Bölüğünün 4. Onbaşısı Hacı Veli oğlu Abacı Mehmet Sivas'ın Ace (?) Mahallesi sakinlerindendi. Abacı Mehmet 1293 H. (1876/1877) senesinde Rusya'nın Saratov şehrinde esir durumdayken vefat etmişti.³⁶ Abacı Mehmet'in mirası satılarak elde edilen hasılat karısı Ayşe, kız kardeşi Emine ve kızları Fatma ve Sultan arasında taksim edilmiştir. Abacı Mehmet'in geride bıraktığı mülk ve değerleri aşağıda gösterilmiştir:

2 adet yün döşek (20 Kuruş)	1 adet çorba tası (15 Kuruş)
2 adet yün yorgan (25 Kuruş)	1 adet hoşaf tası (5 Kuruş)
2 adet yün yorgan (30 Kuruş)	1 adet leğen (45 Kuruş)
3 adet minder (10 Kuruş)	2 adet kapaksız sahan (8 Kuruş)
2 adet köhne post (2 Kuruş)	1 adet işlik 1 adet ... (20 Kuruş)
1 adet eskimiş minder (3 Kuruş)	1 adet tava (8 Kuruş)
3 adet yastık (6 Kuruş)	1 adet şamdan (5 Kuruş)
1 adet kilim (10 Kuruş)	2 adet kıyma bıçağı (2 Kuruş)
1 adet kara çul (20 Kuruş)	Kahve takımı (10 kuruş)

³² ŞŞS, No: 52, ss. 239-240.

³³ ŞŞS, No: 52, ss. 247-248.

³⁴ ŞŞS, No: 52, s. 256.

³⁵ ŞŞS, No: 52, s. 282.

³⁶ ŞŞS, No: 52, s. 271.

1 adet çuval (25 Kuruş)	1 adet hamam tası (5 Kuruş)
2 adet kapaklı sahan (20 Kuruş)	Hırdavat (50 Kuruş)
1 adet çulhalık ve dolabı 1 adet sofra (15 Kuruş)	Dülger takımı (30 Kuruş)
1 adet sandık 2 adet çekmece (15 Kuruş)	1 adet balta (6 Kuruş)

Yukarıda belirtilen eşyalardan başka Ace Mahallesi'nde avlusu ve ahır olan 4.000 Kuruş değerinde bir kış evi miras olarak yazılmıştır. Toplam tereke 4.510 Kuruş olarak belirtilmiştir. Abacı Mehmet'in vârislerine ve diğer kişilere olan borçları çıkarıldıktan sonra vârisler arasında taksim edilecek meblağ 2818 Kuruş olarak belirtilmiştir. Bu meblağın 252 Kuruş 10 Parası karısı Ayşe'ye, 939 Kuruş 13 Para 1 Akçe kızı Fatma'ya ve aynı meblağ kadar diğer kızı Sultan'a, 587 Kuruş 3 Para 1 Akçe kız kardeşi Emine'ye tahsis edilmiştir.³⁷

52 numaralı Sivas kadı sicilinde mirasına rastlanmayan şehitler ve muhtelif sebeplerle davalarda adı geçen diğer askerler tarafımızca hazırlanan aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1: Terekesine rastlanmayan Sivaslı askerler.

İsim	Askerî Rütbe	Ölüm Şekli	Ölüm Yeri	İkametgâh
Mehmed Efendi ³⁸	Zabtiye, Jurnal Emini	-	-	Sivas
İcarecizade Burhaneddin Efendi ³⁹	Müstahfiz	-	-	Sivas, Uryan-ı Müslim Mahallesi
Sarı Hüseyin oğlu Mustafa ⁴⁰	Redif, Onbaşı	Eceliyle	Erzurum Askerî Hastanesi	Sivas, Mahruf Nahiyesi, Şadık Karyesi
Hamaloğlu Mehmed ⁴¹	Redif	Esaret altında, eceliyle	Rusya, Uril Hastanesi	Sivas, Küçük Minare Mahallesi
Cihanoğlu Mehmed ⁴²	Redif-i Nusret-i Şahane'den	Eceliyle	Kars Hastanesi	Sivas, Keçibola Mahallesi
Ali Rıza Efendi ⁴³	Piyade, Yüzbaşı	-	-	Sivas, Urban Zımmi Mahallesi

³⁷ ŞŞS, No: 52, s. 279.

³⁸ ŞŞS, No: 52, s. 80. (Tanıklık ettiği bir davadan tespit edilmiştir.)

³⁹ ŞŞS, No: 52, s. 92-93. (Zararlızâde Recep Paşa (merhum) adında bir zat Sivas'ın Uryan-ı Zımmi mahallesinde bir bina ve cami inşa ettirmiştir. Kırk sekiz yaşındaki Burhaneddin Efendi'ye vakfın hasılatından senelik 100 Kuruş verilmesine ve caminin imamet cihetinin de uhdesine tevcihine karar verilmiştir.)

⁴⁰ ŞŞS, No: 52, s. 95.

⁴¹ ŞŞS, No: 52, ss. 132-133.

⁴² ŞŞS, No: 52, s. 145.

⁴³ ŞŞS, No: 52, s. 128, 148. (Ali Rıza Efendi'nin babasının Erzurum'un Derviş Ağa Mahallesinde mirası bulunmaktadır. Toplam 216 hisseden 70 hisse Ali Rıza Efendi'ye, 35 hisse Ali Rıza Efendi'nin kardeşi Fatıma Hatun'a kalmıştır. Diğer hisse sahipleri Ali Rıza Efendi'nin iki üvey kardeşi ve üvey annesi arasında paylaştırılmıştır. Ali Rıza Efendi'nin karısı Atike Hatun, oğulları Taceddin'in ihtiyaçları sebebiyle nafaka talep etmiş, nihayetinde Taceddin'e günlük 100 Para verilmesi kararlaştırılmıştır. Kayıtlardan edinilen bilgiye göre Ali Rıza Efendi 4. Ordu, Piyade 2. Alayının 3. Taburunun 2. Bölüğü yüzbaşısıdır. Ali Rıza Efendi'nin Erzurumlu olduğu ve Atike Hatun'un Sivas'ta ikamet ettiği tespit edilmiştir.)

İsim	Askerî Rütbe	Ölüm Şekli	Ölüm Yeri	İkametgâh
Mısırlıoğlu Mustafa Ağa ⁴⁴	Süvari, Çavuş	-	-	Sivas, Küçük Hare Mahallesi
Tataroğlu Abdullah ⁴⁵	Müstahfız, Mülâzım-ı Sâni	Eceliyle	Gümrü-Tiflis arasında	Sivas, İmaret Mahallesi
Hakkı Bey-zade Hasan Efendi ⁴⁶	Redif Alayı, Sivas Taburu, Mülâzım-ı evvel	-	-	Derâliye, Fındıklı Mahallesi
Mustafa Ağa ⁴⁷	Zaptiye, Çavuş	-	-	Sivas
Çolakoğlu Mustafa ⁴⁸	Süvari, Nalbend	-	-	Sivas, Kayalı Mahallesi
Arif Ağa ⁴⁹	Redif, Sivas taburu, Yüzbaşı	Şehiden	Sırbistan Muharebesi	Çıldır Sancağı, Hanil Kazası
Hacı Ahmed ⁵⁰	Redif, Nefer	Eceliyle	Erzincan Hastanesi	Sivas, İmaret Mahallesi
Hacı Abdurrahman Abdullah ⁵¹	-	-	-	Sivas, Şems-i Ferrâş Mahallesi
Sofî Hâcezâde Ömer Efendi ⁵²	Redif, Onbaşı, Nefer	Eceliyle	Erzurum'da yeni hastanede	Sivas, Bahtiyar Bostanı Mahallesi
Seferoğlu Mehmed Ağa ⁵³	Redif, Nefer	Esaret altında, eceliyle	Esiye (?) Mahallesi Saratov Kasabasında	Sivas, İmaret Mahallesi

⁴⁴ ŞŞS, No: 52, s. 150. (Mısırlıoğlu Mustafa Ağa ve karısı Fatma boşanmış, Fatma'nın 200 Kuruş nafakadan vazgeçtiğine dair dava görülmüştür. Mustafa'nın Asakir-i Hazret-i Şahane Süvari 4. Alayının 3. Bölüğü çavuşlarından olduğu tespit edilmiştir.)

⁴⁵ ŞŞS, No: 52, s. 166.

⁴⁶ ŞŞS, No: 52, s. 168.

⁴⁷ ŞŞS, No: 52, s. 173. (Sivas'ın Bostancı Mahallesi'nde vefat eden İbrahim adında bir kişinin keşif muayenesinde yer almıştır.)

⁴⁸ ŞŞS, No: 52, s. 177. (Çolakoğlu Mustafa'nın vefat etmesi üzerine babası Hasan Ağa varis sıfatıyla dava açarak Mustafa'ya 50 Kuruş borcu olan Kasapoğlu Ahmet Ağa'ya borcun kendisine ödenmesinin tebliğini istemiştir. Nihayetinde Hasan Ağa ve karısı Fatma'ya 50 Kuruş meblağın ödenmesinin Kasapoğlu Ahmet Ağa'ya tebliği kararlaştırılmıştır.)

⁴⁹ ŞŞS, No: 52, s. 180. (4. Ordu-yı Hümayûn Redif 2. Alayının 1. Mukaddem Sivas Taburunun 5. Bölüğü yüzbaşı olan Arif Ağa Sırbistan Muharebesinde şehit olduktan sonra Yanya'daki eşyaları ve birikmiş maaşı tespit edilip mensup olduğu Sivas taburuna bildirilmiştir. Buna göre Arif Ağa'nın 147 Kuruş 24 Para borcu düşüldükten sonra birikmiş maaşının 3178 Kuruş 36 Para olduğu belirtilmiştir.)

⁵⁰ ŞŞS, No: 52, s. 187.

⁵¹ ŞŞS, No: 52, s. 188. (Hicrî 1293 senesinde Helvacıoğlu Ömer adlı kişinin yerine bedel-i şahsî usulünce askerlik yapmıştır. Abdullah, ailesinin masraflarına harcanmak üzere bedel parası olan her 160 Kuruşa denk 6,5 yüzlük altın ile 2.000 Kuruşluk kaimeyi Mehmet Efendi ve mühendis Mehmet Nuri adlı kişilere vermiştir. Abdullah parayı talep etmiş ancak Abdullah'ın karısı Ayşe'nin ve şahitlerin tasdiğiyle paranın aileye harcandığı anlaşılmıştır.)

⁵² ŞŞS, No: 52, s. 195.

⁵³ ŞŞS, No: 52, s. 199.

İsim	Askerî Rütbe	Ölüm Şekli	Ölüm Yeri	İkametgâh
İzzet Seyyid ⁵⁴	Redif, Borazan Neferi	Şehiden	Kars, Bozkale Mahallesi	Karısı; Sivas, Baldır Pazarı Mahallesi
İmamoğlu Halil ⁵⁵	Redif	Eceliyle	Karakenisa(?) Hastanesinde	Sivas, Bahtiyar Bostanı Mahallesi
Tataroğlu Ömer ⁵⁶	Redif	Şehiden	Kars'ta	Karısı; Mihr-i Vefa Nahiyesi, Kahkek Karyesi
Arabacıoğlu Hüseyin ⁵⁷	Redif	Esaret altında, eceliyle	Tiflis Boğazı'nda, Karakenisa Hastanesinde	Sivas, Kal'aardı Mahallesi
Kurugüllü oğlu Mustafa ⁵⁸	Redif	Eceliyle	Van'da	Sivas, Karabey Karyesi
Sarı Hüseyin oğlu Mehmed ⁵⁹	Redif, Nefer	Eceliyle (1293)	Erzurum Askeri Hastanesinde	Sivas, Kayseriye Mahallesi, Karısı Hatice Htn
Köse oğlu Abdurrahman ⁶⁰	Redif	Esaret altında, eceliyle (1293)	Tiflis	Sivas, Kayseriyye Mahallesi
Oğuzlu oğlu Hüseyin ⁶¹	Redif	Eceliyle (1293)	Erzurum, Bayburt kazası	Sivas, Hacı Zahid Mahallesi
Mehmed Efendi ⁶²	Süvari, Mülazım-ı Evvel	-	-	Sivas, Cami-i Kebir Mahallesi
Salih ⁶³	Redif, Nefer (Bedel-i şahsi usulüyle)	Şehiden (1292 Teşrînisânî)	Erzurum, Topdağı Muharebesi'nde	Sivas, Yıldızeli Mahallesi

⁵⁴ ŞŞS, No: 52, s. 203.

⁵⁵ ŞŞS, No: 52, s. 204.

⁵⁶ ŞŞS, No: 52, s. 206.

⁵⁷ ŞŞS, No: 52, s. 207.

⁵⁸ ŞŞS, No: 52, s. 209.

⁵⁹ ŞŞS, No: 52, s. 238.

⁶⁰ ŞŞS, No: 52, s. 239.

⁶¹ ŞŞS, No: 52, s. 240.

⁶² ŞŞS, No: 52, ss. 247-248. (Sivas'ta Süvârî 22. Alay 2. Bölük mülâzım-ı evveli Mehmed Efendi, Cami-i Kebir mahallesinden 200 Lira-yı Osmanî karşılığında bir ev, bir bahçe, bir ahır, bir samanlık satın almıştır. Mülk üzerinde hak sahibi olan Hatice, satış işlemi için kendisine vekil olarak kocası İbrahim Ağa'yı tayin etmiştir. İbrahim Ağa'nın Asâkir-i Hazret-i Şâhane Redif Yüzbaşılardan olduğu tespit edilmiştir.)

⁶³ ŞŞS, No: 52, s. 272. (Hafik kazası, Karabalçık karyesinden Malgöz adlı kişinin yerine "bedel-i şahsi" usulüne askerdî.)

İsim	Askerî Rütbe	Ölüm Şekli	Ölüm Yeri	İkametgâh
Haluk Osman oğlu Mehmed ⁶⁴	Redif, Erzurum Kale Topçu, Nefer	Eceliyle	Erzurum merkez hastanesi'nde (1293)	Sivas, Akdeğirmen Mahallesi
Holza oğlu Hasan ⁶⁵	Redif	Şehiden	Kars'ta, Kanlı taburunda (1293)	Sivas, Hacı Veli Mahallesi
Hacı Yakup oğlu İbrahim Ağa ⁶⁶	Redif, Amasya Taburu, Yüzbaşı	Şehiden	-	Sivas, Şemsi Ferraş Mahallesi
Osman Ağa ⁶⁷	Piyade, Yüzbaşı	Şehiden	-	Sivas, Vaki Paşa Bey Mahallesi

1296 H. tarihli Sivas Kadı Sicili'nde adı geçen asker sayısı 48'dir.⁶⁸ Bunlardan 41'inin Sivas'ta ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Diğer 7 askerden 3'ü İstanbullu⁶⁹, 3'ü Erzurumlu⁷⁰ ve 1'i Kars-Bayburtludur.⁷¹ 48 askerden 35'i şehit olmuştur. Kayıtlarda geçtiği şekliyle 35 askerden 12'si "şehiden" ya da "mesele-i zailde"⁷², 13'ü "eceliyle"⁷³, 8'i "taht-ı esarete" veya "esarete eceliyle"⁷⁴ vefat etmişlerdir. Diğer 3 asker hakkındaki kayıtlarda ölüm şekli ile ilgili ibarelere rastlanmamıştır.⁷⁵

Şehit askerlerden 7'si Erzurum'da⁷⁶ (4'ü hastanede, 1'i Topdağı Muharebesi'nde), 6'sı Kars'ta⁷⁷ (1'i hastanede, 1'i Kars Muharebesinde, 1'i Kanlı (?) Taburunda), 4'ü Rusya'da⁷⁸ (2'si hastanede), 4'ü Tiflis civarında⁷⁹, 1'i Erzincan'da⁸⁰, 1'i Van'da⁸¹, 1'i Sırbistan Muharebesi'nde⁸², 1'i Ordu civarında⁸³, 1'i Ervihan'da⁸⁴, 1'i Nesde Herdemvezvi Muharebesi'nde⁸⁵ yaşamlarını yitirmişlerdir. 8 şehidin ise nerede öldükleri tespit edilememiştir.

140

10 / 2
April
2020

⁶⁴ ŞŞS, No: 52, s. 284.

⁶⁵ ŞŞS, No: 52, s. 294.

⁶⁶ ŞŞS, No: 52, ss. 299-300. (Kasap oğlu Ahmet Ağa'nın şehide 24 Kuruş borcu bulunmaktaydı. Borcun 4 Kuruşu şehidin annesi Hatice Hatun'a, 3 Kuruşu karısı Fatma Hatun'a ve 17 Kuruşu oğlu Mehmet Şevki'ye verilmiştir. Ahmet Ağa borcunu şehide ödediğini ve şehidin annesi ve karısının varis olmadıklarını belirtse de şahitlerin ifadeleri sonucunda görülen davada borcu yukarıdaki taksime göre ödemesi gerektiği kararı alınmıştır.)

⁶⁷ ŞŞS, No: 52, s. 302. (Osman Ağa'nın mirası 1906 Kuruştur. Vârislerinden karısı Nazife'ye 238 Kuruş 10 Para, çocukları İsmail Hakkı ve Münire'ye toplam 1667 Kuruş 30 Para pay düşmüştür. Vârislerin vekili olarak Nazife'nin babası Abdullah Efendi tayin edilmiştir. Şahitlik edenlerin Asâkir-i Hazret-i Redif Sınıf-ı Tâli yüzbaşılardan Mehmet Efendi ve Mustafa Ağa olduğu tespit edilmiştir.)

⁶⁸ Bu sayıya davalarda şahitlik eden askerler dâhil edilmemiştir.

⁶⁹ ŞŞS, No: 52, s. 44, 77, 79, 168, 239.

⁷⁰ ŞŞS, No: 52, s. 84, 85, 128, 148, 180.

⁷¹ ŞŞS, No: 52, ss. 153-154.

⁷² ŞŞS, No: 52, s. 48, 84, 85, 153, 154, 180, 183, 203, 206, 272, 282, 294, 299, 300, 302.

⁷³ ŞŞS, No: 52, s. 95, 139, 145, 166, 172, 187, 195, 204, 209, 238, 240, 284.

⁷⁴ ŞŞS, No: 52, s. 44, 77, 132, 133, 199, 207, 239, 247, 248, 271.

⁷⁵ ŞŞS, No: 52, s. 168, 177, 188.

⁷⁶ ŞŞS, No: 52, s. 84, 85, 95, 195, 238, 240, 272, 284.

⁷⁷ ŞŞS, No: 52, s. 48, 153, 154, 145, 203, 206, 294.

⁷⁸ ŞŞS, No: 52, s. 132, 133, 199, 247, 248, 271.

⁷⁹ ŞŞS, No: 52, s. 166, 204, 207, 239.

⁸⁰ ŞŞS, No: 52, s. 187.

⁸¹ ŞŞS, No: 52, s. 209.

⁸² ŞŞS, No: 52, s. 180.

⁸³ ŞŞS, No: 52, s. 172.

⁸⁴ ŞŞS, No: 52, s. 183.

⁸⁵ ŞŞS, No: 52, s. 282.

Yukarıdaki veriler kullanılarak tarafımızca hazırlanan ve 48 askerin sınıflarını gösteren istatistik şu şekildedir: 26 redif, 6 süvari⁸⁶, 3 müstahfız⁸⁷, 4 piyade⁸⁸, 3 zabtiye⁸⁹, 1 kumandan (4. Kolordu-yı Hümâyün 2. Fırka Kumandanı Musa Paşa)⁹⁰, 1 topçu (Kars Kalesi'nde Binbaşı)⁹¹, 1 topçu sol kolağası⁹², 1 nefer⁹³, 1 mülâzım-ı sâni⁹⁴. Redif askerlerin rütbeleri; 1 topçu çavuş⁹⁵, 1 Zile Taburu Kolağası⁹⁶, 1 binbaşı⁹⁷, 1 yüzbaşı (Amasya Taburu)⁹⁸, 1 yüzbaşı (Sivas Taburu)⁹⁹, 1 mülâzım-ı evvel (Sivas Taburu)¹⁰⁰, 1 yüzbaşı¹⁰¹, 4 nefer¹⁰², 3 onbaşı¹⁰³, 1 sağ kolağası¹⁰⁴, 1 topçu neferi (Erzurum Kalesi)¹⁰⁵ ve 1 borazan neferi¹⁰⁶ olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁷ Süvariler arasında ise 1 kaimmakam¹⁰⁸, 1 çavuş¹⁰⁹, 1 mülâzım-ı evvel¹¹⁰, 1 alay kâtibi¹¹¹ ve 1 nalbend¹¹² rütbesinde asker vardır. Zaptiyelerden 1'i çavuş¹¹³, 1'i jurnal emini¹¹⁴ ve 1'i yüzbaşısıdır.¹¹⁵

Kadı sicillerinde askerler ile ilgili görülen davaların 17'si askerlerin vefatlarından sonra bıraktıkları mirasın varisler arasında pay edilmesi hakkındadır. Diğer davaların 3'ü vekil tayini¹¹⁶, 3'ü nafaka¹¹⁷, 1'i maaş tahsisi¹¹⁸ ile ilgilidir. Ayrıca biri keşif muayenesinde yer alması, biri de doğrudan tanıklık etmesi dolayısıyla tespit edilen ve Sivas'ta askerlik yaptığı anlaşılan 2 kişi vardır.¹¹⁹ İki kişi bedel-i şahsi usulünce askerlik yapmış ve biri şehit olmuştur.¹²⁰ Bunlar dışındaki kayıtlar vefat bildirimi ve şahitler tarafından tasdiki hakkındadır.

Miras listelerinde askerlerin mülkleri detaylı bir şekilde yazılmıştır. Listelerde ev ve arazi gibi taşınmaz eşyalardan yatak ve yorgan gibi ev eşyalarına kadar miras değerleriyle birlikte gösterilmiştir. Birbirlerine kıyasla bazı askerlerin sahip oldukları mülk değerleri yüksek¹²¹

⁸⁶ ŞŞS, No: 52, s. 44, 77, 150, 177, 247.

⁸⁷ ŞŞS, No: 52, s. 92, 145, 166.

⁸⁸ ŞŞS, No: 52, s. 128, 148, 153, 154, 239, 302.

⁸⁹ ŞŞS, No: 52, s. 80, 84, 173.

⁹⁰ ŞŞS, No: 52, s. 256.

⁹¹ ŞŞS, No: 52, s. 247.

⁹² ŞŞS, No: 52, s. 48.

⁹³ ŞŞS, No: 52, s. 172. (Mensup olduğu askerî sınıf tespit edilememiştir.)

⁹⁴ ŞŞS, No: 52, s. 139. (Mensup olduğu askerî sınıf tespit edilememiştir.)

⁹⁵ ŞŞS, No: 52, s. 282.

⁹⁶ ŞŞS, No: 52, s. 183.

⁹⁷ ŞŞS, No: 52, ss. 84-85.

⁹⁸ ŞŞS, No: 52, ss. 299-300.

⁹⁹ ŞŞS, No: 52, s. 180.

¹⁰⁰ ŞŞS, No: 52, s. 168.

¹⁰¹ ŞŞS, No: 52, s. 247-248.

¹⁰² ŞŞS, No: 52, s. 187, 199, 238, 272.

¹⁰³ ŞŞS, No: 52, s. 95, 195, 271.

¹⁰⁴ ŞŞS, No: 52, s. 139.

¹⁰⁵ ŞŞS, No: 52, s. 284.

¹⁰⁶ ŞŞS, No: 52, s. 203.

¹⁰⁷ Diğer 9 redif askerinin rütbeleri tespit edilememiştir.

¹⁰⁸ ŞŞS, No: 52, s. 44.

¹⁰⁹ ŞŞS, No: 52, s. 150.

¹¹⁰ ŞŞS, No: 52, s. 247-248.

¹¹¹ ŞŞS, No: 52, s. 77.

¹¹² ŞŞS, No: 52, s. 177.

¹¹³ ŞŞS, No: 52, s. 173.

¹¹⁴ ŞŞS, No: 52, s. 80.

¹¹⁵ ŞŞS, No: 52, ss. 84-85.

¹¹⁶ ŞŞS, No: 52, s. 239, 240, 247, 248, 256.

¹¹⁷ ŞŞS, No: 52, s. 77, 150, 228, 248.

¹¹⁸ ŞŞS, No: 52, ss. 92-93.

¹¹⁹ ŞŞS, No: 52, s. 80, 173.

¹²⁰ ŞŞS, No: 52, s. 188, 272.

¹²¹ ŞŞS, No: 52, s. 52, 84, 85, 139.

bazılarının düşük¹²² olsa da ayırım yapılmaksızın eşyalar yazılıp vârisler arasında pay edilmiştir. Askerlerden geriye kalan eşyalar onların yaşam biçimleri ve kültürel düzeyleri hakkında da ipuçları vermektedir. Örneğin, Mustafa Bey'in mirasında birçok kitap yer almaktadır.¹²³

Kadı sicilleri askerlerin ve eşlerinin haklarının muhafaza edilmesi konusunda da önemli bilgiler içermektedir. Askerlerin eşlerinin ya da nişanlılarının başka yerlerde başka kişilerle naipler tarafından nikâhlandırılmasının önüne geçmek ile ilgili Sivas Vilayeti'ne gönderilen bir yazı dikkat çekmektedir. Mağduriyetlerin oluşmasını engellemek için gönderilen yazıda hâkimlere uyarıda bulunulmuş ve nikâh işlemlerinde detaylı araştırmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Aksi durumda şer'i hukuka aykırı davranılmış olacağı vurgulanmıştır.¹²⁴

Askerlerin ailelerinin vârisler olarak da haklarının korunduğu görülmektedir. Örneğin, bedel-i şahsi usulünce askerlik yapan Abdullah'ın alacağı meblağın ailesine harcandığı karısının ve şahitlerin ifadeleri sonucunda hükme bağlanmıştır.¹²⁵ Bu duruma bir diğer örnek İsmail Ağa'nın boşandığı karısından olan oğluna Eytam Müdürü Ali Efendi'nin vasi olması gösterilebilir.¹²⁶ Ayrıca eşlerin nafaka talepleri olumlu sonuçlanmıştır. Nafaka talebinden vazgeçildiği de görülmüştür.¹²⁷ Kadınların, kendilerine vekil olarak babalarını ya da eşlerini tayin ettikleri de olmuştur.¹²⁸ Bazı davalarda askerler de şahitlik yapmışlardır. Şahitlikleri dolayısıyla 2 davada 3 askere rastlanmıştır.¹²⁹

Kayıtlarda dikkat çeken bir husus da Kasapoğlu Ahmet Ağa olarak bilinen bir zatın 5 davada adının geçmesidir. Bu davaların tümünde Ahmet Ağa borçlu olarak görülmüştür. Sırasıyla 32 Kuruş, 72 Kuruş, 50 Kuruş, 30 Kuruş ve 24 Kuruş olmak üzere 5 farklı askere toplam 208 Kuruş ödemesi kararlaştırılmıştır.¹³⁰

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Batı Cephesi ve Doğu Cephesi olmak üzere iki cephede yaşanmıştır. Batı Cephesi'nde Rus ordusu Edirne'ye girmeyi başarmış, Doğu Cephesi'nde Osmanlı savunması etkili olmuştur. Ancak doğudaki soğuk hava koşulları ve hastalıklar savaşın her iki taraf için de çetin geçmesine sebep olmuştur. Neticede Osmanlı Devleti savaşta mağlup olmuş ve geniş ölçüde toprak kaybetmiştir. Savaş sırasında çok sayıda asker vefat etmiş veya esir düşmüştür.

Doğu Cephesi'nde Osmanlı Devleti için stratejik yerlerden biri 4. Ordu merkezi olan Erzurum (sonra Erzincan) idi. Nitekim Erzurum ve civarına birçok yerden askerî sevkıyat yapılmıştır. Bu yerlerden biri de 4. Ordu merkezine yakın konumda bulunan Sivas'tır. Sivas'tan toplam 2587 asker sevk edilmiştir. Ayrıca 1876 yılında 4. Ordu'ya bağlı olup 5 taburdan oluşan Redif 2. Alayı Sivas Vilayeti'nde olmakla birlikte 4. Ordu'nun Erzurum Redif Alayına bağlı Karahisar-ı Şarkî taburu da vardı.

52 numaralı Sivas Kadı Sicili'nde savaş yıllarında ikametleri Sivas'ta olup cephede görev alan askerlerle ilgili detaylı bilgiler mevcuttur. Kayıtlarda borazan neferinden miralaya kadar çeşitli rütbelerde 48 askerin adı geçmektedir. Bunlardan 41'inin Sivas'ta ikamet ettiği yazılıdır. 48 askerden 35'i Rusya ve Osmanlı topraklarında çeşitli yerlerde şehit olmuştur. Miras listesinde ev, arsa, bahçe vb. mülk yazılı olan askerler olduğu gibi sadece gündelik ev eşyalarının yazılı

¹²² ŞŞS, No: 52, s. 183.

¹²³ ŞŞS, No: 52, s. 44, 77, 79.

¹²⁴ ŞŞS, No: 52, s. 267.

¹²⁵ ŞŞS, No: 52, s. 188.

¹²⁶ ŞŞS, No: 52, s. 52, 84, 85.

¹²⁷ ŞŞS, No: 52, s. 52, 84, 85, 150.

¹²⁸ ŞŞS, No: 52, s. 77, 79, 247, 248, 302.

¹²⁹ ŞŞS, No: 52, s. 256, 302.

¹³⁰ ŞŞS, No: 52, s. 153, 154, 172, 177, 282, 299, 300.

olduğu askerler de vardır. Miras ile ilgili 17 dava görülmüştür. Mirasına rastlanmayan askerler de mevcuttur. Askerlerin çoğu evli ve çocuk sahibidir. Miras listelerindeki detaycılık Osmanlı Devleti'nin gerek askerlerin gerek vârislerinin haklarını koruduğunu göstermektedir. Asker eşlerinin nikâhlandırılması konusunda detaylı araştırmalar yapılması gerektiğinin Sivas Vilayeti'ne bildirilmesi, asker eşlerinin kendileri ya da çocukları için nafaka taleplerinin olumlu sonuçlanması, kendilerine vekil tayin edebilmeleri gibi durumlar hakların muhafaza edilmesine ve doğabilecek mağduriyetlerin engellenmesine örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat (MŞH), *Sivas Şer'iye Sicili (ŞŞS)*, No.52, 1296, s. 44, 48, 52, 77, 79, 80, 85, 92, 93, 95, 96, 128, 132, 133, 134, 139, 145, 148, 150, 153, 154, 166, 168, 172, 173, 177, 180, 183, 187, 195, 197, 199, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 238, 239, 240, 247, 248, 256, 267, 271, 272, 279, 282, 284, 294, 299, 300, 302.

Y.MTV., Dosya No: 1, Gömlek No: 8, 1294 Ş 28.

Araştırma, Tetkik Eserler ve İncelemeler

Aydın, Mahir; "Doksanüç Harbi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994, ss. 498-499.

Birol, Nurettin; "XIX. Yüzyıl Sonlarında Sivas Vilayetinde Azınlık ve Yabancı Eğitim-Öğretim Kurumları ve Faaliyetleri", *Turkish Studies*, Vol. 3/4, Summer 2008, ss. 241-278.

Demirel, Ömer; "Sivas", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara 2009, ss. 278-282.

Kalender Eltut, Nükhet; "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları", 38. *ICANAS*, 10-15 Eylül 2007 Ankara, ss. 119-130.

Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, C. VIII., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Mahiroğulları, Adnan; "XIX. Yüzyılın Ortalarından Birinci Dünya Savaşına Kadar Sivas'ın Sosyo Ekonomik Yapısı", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı: 27, 2003, ss. 49-73.

Okatan, Yıldırım; *Rus Telgraf Belgelerine Göre 93 Harbi Kafkas Cephesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane, Ocak 2019.

Öğün, Tuncay; "İstanbul Basınında 93 Harbi Türk Savaş Esirleri", *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu*, 14-15 Mart 2017, Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2018, ss. 29-52.

Ünal, Uğur; "XIX. Yüzyıl Sonlarında (1870-1900) Sivas Vilayetinde Askerî Yapı", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu* (21-25 Mayıs 2007), Cilt 1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, ss. 559-579.

Yapıcı, Hakkı; "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Kafkas Cephesi'nde Tarafların Askerî Kuvvetleri", *Turkish Studies*, Vol. 12/26, Ankara, ss. 283-297.